

„Jsem kněžna bláznů.“

Rozhovor s Lenkou Notou

PETR VEBER

Boženu Němcovou zná každý především jako autorku *Babičky*. O jejím pozoruhodném osobním i profesním životě, o politických a emancipačních aktivitách, o názorech, které jsou moderní i na dnešní dobu, i o její fascinující korespondenci se ví méně. Němcová byla statečná, svobodná, talentovaná a nezávislá tvůrčí bytost. Skladatelka a muzikoložka Lenka Nota, absolventka JAMU a Masarykovy univerzity, žijící nyní ve Vídni, se právě proto rozhodla učinit tuto ženu – která měla odvalu jednat podle vlastního srdce – tématem svého prvního scénického díla. Dala mu název *Jsem kněžna bláznů*. Libreto komorní opery o Boženě Němcové napsala na základě spisovatelčiny korespondence a básní Františka Halase, Vladimíra Holana a Františka Pavlíčka filmová dokumentaristka Olga Sommerová. Touha Boženy Němcové po osobní a společenské svobodě může být podle skladatelky vzorem i dnešním ženám a mužům. „Přála bych si, aby opera byla inspirací pro pravdivý, svobodný a poctivý život nás všech“, říká. Komorní opera vznikala několik let. Premiéru má v brněnské Redutě 17. a 18. listopadu díky péči souboru Ensemble Opera Diversa, který ji chce vedle tradičních večerních představení nabízet také jako vzdělávací kulturní program základním a středním školám. Režii má Kristiana Belcredi, scéna a kostýmy jsou dílem Sylvy Markové, diriguje Gabriela Tardonová. Hlavní roli Boženy Němcové nastudovala mladá pěvkyně Jarmila Balážová. Mluvenou roli jejího muže ztvárňuje herec Lukáš Rieger, postavy ze života Boženy Němcové ztělesňuje čtyřčlenný pěvecký sbor. Nástrojové obsazení je tradiční – flétna, hoboj, klarinet, fagot, klavír a smyčce. Lenka Nota v rozhovoru osvětluje okolnosti vzniku díla, ale i své osobní a tvůrčí zázemí.

Co jsi víc – skladatelka, nebo publicistka? Muzikoložka v nakladatelství, nebo varhanice?

Asi nejvíc jsem kněžna bláznů v tom smyslu, že se už od dob studií věnuji oboru, který nemá jakékoliv společenské ani hmotné uznání a který je bohužel záležitostí uzavřeného ghetta podivínů. Hudební publicistika mi dává možnost toto ghetto sledovat zvnějšku a otevřít je veřejnosti, ukázat, že umělci zabývající se soudobou hudbou jsou jako všichni ostatní a že soudobá hudba má být přirozenou součástí našich životů, neboť žijeme v přítomnosti a umění tuto přítomnost zprostředkovává skrze duchovní dimenzi a skrze umělecký produkt ji dává hmotnou podobu. A pokud dnes nebudou skladatelé, nebude v budoucnu ani žádná hudba. Hudebníci sami cítí potřebu hrát něco nového, jiného, co je s nimi v souladu, a ne pořád dokola konzervovat starou hudbu. Práce korektorky ve vídeňské Universal Edition byla vynikajícím výcvikem v oboru současné notace a ediční praxe, která mi jako skladatelce přišla velmi vhod. Hra na varhany – to je radost, které se bohužel nemohu věnovat tolik, jak bych si přála a potřebovala. Tři roky jsem ve Vídni působila jako hlavní varhanice ve Zwinglikirche – bavilo mě to, protože jsem si zahrála, ale nebylo to k uživení. Navíc jsem sloužila každou neděli a všechny svátky, což bylo velmi náročné. Možná jsem raději měla tento čas strávit s dcerou, která mě tehdy ještě potřebovala. Skladbou se člověk neuživí. Zůstává tedy v kategorii koníčku a životní lásky a mám možnost se jí věnovat pouze tehdy, když jsou povinnosti denního života splněny, což vede ke ztrátě kontinuity i řemeslné dovednosti. Ale to je realita a je třeba se s ní popasovat.

Není to třeba chvíli tak – a chvíli jinak...?

Mám ráda tuhle všestrannost své profese. Vzhledem k tomu, že žiji již devět let ve Vídni a dosud se mi přes intenzivní hledání nepodařilo najít stálou práci a tím i jistou existenci, uvažuji neustále o dalším využití svých mnohaletých zkušeností a o dalším rozšíření své profesní nabídky v oboru soudobé hudby možná cestou sociální sítí a kontaktů.

Kde se našel čas na komponování? Kde se obvykle nachází? V noci?

Čas na komponování se v případě opery musel vyšetřit. V noci, o víkendech, na úkor zábavy a odpočinku. V případě jiných skladeb je to tak, že pokud není deadline odevzdání, neustále se kvůli „důležitější“ práci komponování odkládá.

První opera... Odkud přišla inspirace? Touha zkusit žánr? Přival hudebních nápadů? Nebo to naopak byl námět či téma, které oslovily? Nebo snad prozaičtější – něčí objednávka jako v jiných případech?

V době, kdy mě napadlo začít si něco s operou – za normální situace divadla vůbec neuvádějí jakákoliv soudobá díla – probíhal v Národním divadle v Praze projekt Bušení do železné opony, pro který měla „Božena“ vzniknout. Bohužel, než jsem ji dala dohromady, tak projekt zrušili a dílo zůstalo v pověstném šuplíku. K vokální hudbě jsem měla vždy vztah a téma se tak nějak zjevilo, jak to v podobných případech obvykle bývá. Ženská tematika je jedním z hlavních inspiračních zdrojů mé práce – a v tomto případě byla tedy volba jasná.

Jakou roli hrála Olga Sommerová? Libreto vzniklo pro tento projekt, vznikalo při společné práci, nebo už bylo hotové a bylo tou inspirací?

V době, kdy jsem začala o „Boženě“ uvažovat, začala vycházet díky profesorce Janáčkové kompletní korespondence Boženy Němcové. Přibližně v téže době vysílala Česká televize dokument Olgy Sommerové *Nesmrtelná hvězda Božena Němcová*. Po jeho zhlédnutí jsem si na paní Sommerovou opatřila kontakt a zcela drze ji oslovila, zda by měla zájem napsat libreto k mé opeře. Souhlasila! A tak začala naše spolupráce i vzácné přátelství, kterého si velmi vážím.

Je to jen zdání, nebo ne, že námětem skladeb jsou Ti často ženské osudy?

Je to tak. Silné ženy, které si dokázaly prosadit svou identitu, talent, poslání... jsou mi velkým vzorem a velmi si jich vážím. Dodnes žijeme v patriarchální společnosti a i přes řadu pozitivních změn musí i v dnešní době ženy čelit řadě předsudků, vykonávají podřadnější práce a jejich finanční ohodnocení není dodnes v porovnání s muži rovnocenné. A to nemluvím o tom, jak je znevažována role matky a vychovatelky ve společnosti. Nezastávám názor rovnosti mužů a žen ve smyslu „co dělají oni, zvládneme také“, který vedl jenom k tomu, že jsou například zaváděny nesmyslné tabulky kvót zaměstnanosti žen v určitých profesích a že se ženy stávají muži – včetně všudypřítomných kalhotových kostýmů stylem dohnat a předehnat. Možná to nejstručněji vyjádří slova Boženy Němcové: *„Musí ženská ostati jen tou milkou – jen tím domácím skřítkem? Nemůže se vyrovnati muži? Zdali na sukni je přilepen takový rozdílný ducha a statečnosti?“*

Život a osudy Boženy Němcové, odhlédnuto od jejího díla, jsou natolik pohnuté a něčím charakteristické, že jsou nosné pro komorní operu? Určitě. Jelikož je Olga Sommerová dokumentaristka, vyšly jsme z korespondence Bože-

Obr. 1 Lenka Nota, foto archív skladatelky.

ny Němcové a tu jsme seřadily chronologicky od doby její svatby až ke smrti. Textu je na operu poměrně dost, ale bylo třeba jej uvést, jak pro krásu českého jazyka, tak především pro jeho obsah – a to nejen historický, ale především duchovní. Hudba je v tomto případě tradiční a snaží se text hudebními prostředky zvýraznit a v případě tohoto díla spíše podpořit, než doříct.

Jak je děj členěn? Můžeme čekat realismus, nebo fantazii? Surrealismus, nebo lyriku? Nebo existenciální drama?

Jde asi nejvíce o dokumentární operu. Tedy realismus v tom smyslu, že vycházíme z pramenů. O žádné stylizované drama nejde, drama je obsaženo už v životním příběhu naší největší spisovatelky a troufám si tvrdit jedné z největších spisovatelek v celosvětovém měřítku.

Jak jsou koncipovány a rozvrženy pěvecké a herecké role?

Hlavní postavou opery je Božena Němcová, má ji zpívat alt nebo mezzosoprán. Na ní dílo stojí. Herecká role připadla jejímu muži – herec proto, že Josef Němec byl velmi pragmatický člověk, který do lyrického, uměleckého světa své ženy nezapadal. Další pěvci, to je čtveřice sólistů – soprán, alt, tenor a bas. Představují různé postavy ze života Boženy Němcové.

Jak by se dal přiblížit hudební jazyk tohoto díla? Jde o avantgardní, konstruktivistické, nebo o konzervativně neoklasické vyjadřování?

Moje hudba nebyla nikdy příliš experimentální a v tomto případě jde skutečně o možná až konzervativní ztvárnění. Šlo mi především o divadlo. A tady mi velmi pomohla mnohaletá spolupráce s režisérkou Evou Tálskou. Nechtěla jsem jít proti „Boženě“. Je to tedy můj pohled, moje vyjadřovací prostředky, hudební prostředky ženy žijící v 21. století na ženu, která se narodila o dvě

století dříve, ale která dodnes svými myšlenkami a způsobem života provokuje.

Ve Tvé tvorbě jde o novou etapu?

Těžko říct. Ale pravda je, že už mám v hlavě novou operu, opět věnovanou významné ženě z uměleckého oboru, která bude formálně i hudebně k „Boženě“ naprosto kontrastní. A patrně se v budoucnu vokální tvorbě a zpěvu budu více věnovat.

Jak se k nastudování a provedení dostal Ensemble Opera Diversa?

Poté, co jsem oslovila řadu divadel, byla Opera Diversa (paradoxně ve stejnou dobu společně s Divadlem Husa na provázku) jediným zájemcem. Dali mě práci důvěru. Jsem za to velmi ráda. Jde o nadšence, kteří práci berou jako poslání, což jinak v oboru soudobé hudby nejde, a kteří tím pádem vědí, proč a co dělají. Rutina nebo arogance, typické pro mnohé oficiální instituce a hudebníky, u nich nepřipadají v úvahu.

Máš do provedení co hovořit, nebo je to jen a jen na nich?

Samozřejmě, že společně věci konzultujeme, budu na zkouškách. Popravdě je koncepce nastudování opery pro mě možná v mnohém odvážná, ale na druhou stranu, inscenátoři jsou pomalu o generaci mladší, je to jejich náhled na věc a stejně jako já mají právo na svůj výklad a svůj umělecký příspěvek.

Vztahuješ se mimochodem díky své brněnské minulosti nějak k Vítězslavě Kaprálové?

Vítězslava Kaprálová byla bezesporu velký talent a je škoda, že zemřela tak mladá. Bylo by zajímavé vědět, jakými životními a uměleckými cestami by se ubírala. Nicméně, já se k její tvorbě ani osobě nikterak nevztahuji, ale vážím si jí. Společně máme jen to, že jsme

na stejných webových stránkách The Kapralova Society v Torontu.

Není ale náhoda, že se profesně spojuješ i s dalšími ženami, zejména skladatelkami?

Pravda je, že jsem zakládající členkou skladatelské skupiny HUDBABY, se kterou jsem se zúčastnila několika festivalů a konferencí věnovaných ženské tvorbě. Na druhou stranu si nejsem jistá, zda festivaly ryze ženské tvorby, nebo podobné organizace, nejsou kontraproduktivní, neboť dělají v podstatě totéž, co nám vadí na mužích – a sice uzavírají se ve svém ženském ghettu. A to není dobře. Měli bychom fungovat rovnocenně, ve vzájemné spolupráci, toleranci a respektu ke specifickým našim pohlaví.

Přinášejí ženy do umění něco zcela svébytného, „ženského“? Učinila tak Božena Němcová či Vítězslava Kaprálová? A jak je to v Tvém případě?

Otázka pro mě tak nějak souvisí s předešlou odpovědí. Já jako žena mohu těžko objektivně posoudit, zda přinášíme něco ženského. Vezměme si například hudbu Galiny Ustvolské... Možná se nestydíme vyjádřit hudebně či jinak umělecky své city a to se pak projeví i u modernistek, jako jsou Kaija Saariaho nebo Olga Neuwirth. Neskrýváme se tolik za intelekt a metodu. Božena Němcová přinesla do umění lyriku, lásku, cit – a to nejen v pohádkách, ale v povídkové tvorbě... a zejména v korespondenci. Její přínos je ale především v její osobě samé. V její statečnosti, dobrotě, odvaze, zodpovědnosti, lidskosti, v nezávislosti jejího ducha na dobových konvencích, na nefunkčním společenském systému, na hmotných statcích. Byla to žena zcela oddaná svému poslání, své práci, věrná sama sobě.

Mnohokrát děkuji za rozhovor.